

KATARZYNA ŻUK

POLITYKA RACHUNKOWOŚCI W POLSKIM I BIAŁORUSKIM PRAWIE BILANSOWYM

WPROWADZENIE

Sprawozdania finansowe są efektem określonej polityki rachunkowości jednostki, ustalonej i zatwierdzonej przez jej zarząd, zgodnie z obowiązującym w danym kraju prawem bilansowym¹. Podmioty gospodarcze prowadzące rachunkowość zgodnie z przepisami prawa bilansowego, ustalają zasady rachunkowości w tych obszarach, w których przepisy prawa zawierają wykaz możliwych wariantów rozwiązań lub ich nie formułują². W myśl Międzynarodowego Standardu Rachunkowości (MSR) 8 polityką rachunkowości są konkretne zasady, metody, konwencje, reguły i praktyki przyjęte przez jednostkę gospodarczą przy sporządzaniu i prezentacji sprawozdań finansowych³. Zagadnienie polityki rachunkowości i jej zmian jest bardzo ważne, świadczą o tym m.in. prace Komitetu Standardów Rachunkowości nad Krajowym Standardem Rachunkowości nr 7: „Zmia-

Dr KATARZYNA ŻUK – adiunkt Katedry Rachunkowości, Instytut Ekonomii i Zarządzania na Wydziale Nauk Społecznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II; e-mail: phareconsulting@o2.pl

¹ E. Walińska, *Ujmowanie skutków polityki rachunkowości w sprawozdaniu finansowym*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Rada Naukowa 2011, nr 60, s. 279.

² J. Chluską, *Polityka rachunkowości w Rosji i Polsce – wybrane aspekty*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Rada Naukowa 2011, nr 60, s. 43.

³ MSR nr 8: „Zasady (polityka) rachunkowości, zmiany wartości szacunkowych i korygowanie błędów”, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej z dnia 29.11.2008 r. Załącznik do Rozporządzenia Komisji (WE) nr 1126/2008 z dnia 3 listopada 2008 r.

ny zasad (polityki) rachunkowości, wartości szacunkowych, poprawianie błędów, zdarzenia następujące po dniu bilansowym – ujęcie i prezentacja”⁴.

Do przyczyn powodujących zmianę zasad (polityki) rachunkowości należy zaliczyć⁵:

- 1) zmiany regulacji prawnych,
- 2) dostosowanie przepisów wewnętrznych do regulacji obowiązujących w grupie kapitałowej,
- 3) dostosowanie regulacji wewnętrznych do zaleceń biegłych rewidentów oraz różnych organów kontrolnych,
- 4) zmiana organizacji jednostki, przedmiotu działalności, polityki gospodarczej przedsiębiorstwa,
- 5) chęć wykorzystania uproszczeń wynikających z regulacji prawnych.

Współpraca gospodarcza i powstawanie przedsiębiorstw ponadregionalnych zmusza do poznawania warunków ekonomicznych i zasad rachunkowości innych krajów⁶. Białoruś jest wschodnim sąsiadem Polski, z którym prowadzona jest wymiana handlowa. Prawo bilansowe na Białorusi bazuje na ustawie o rachunkowości i sprawozdawczości⁷ oraz kilkudziesięciu innych aktach prawnych, przede wszystkim uchwał, które wprowadzają bardzo dokładne instrukcje postępowania w konkretnych obszarach rachunkowości, np. standardowy plan kont. Przepisy mają na celu maksymalne ujednoczenie zasad prowadzenia rachunkowości i sporządzania sprawozdań finansowych przez organizacje. Pomimo sztywnych norm i zasad ustanowionych prawem bilansowym, jednostki mają niewielką możliwość wyboru rozwiązań i zapisania ich do własnej polityki rachunkowości. Zasady opracowywania i zawartość polityki rachunkowości są również unormowane uchwałą ustanawiającą instrukcję „Polityka rachunkowości organizacji”⁸.

Celem niniejszej publikacji jest porównanie ujęcia zagadnienia polityki rachunkowości w polskim i białoruskim prawie bilansowym.

⁴ Prace Komitetu Standardów Rachunkowości Ministerstwa Finansów, <http://www.mf.gov.pl/dokument.php?const=1&dzial=74&id=250572> [dostęp: 29.03.2011].

⁵ W. G o s, *Przepływy pieniężne a polityka rachunkowości*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Rada Naukowa 2011, nr 60, s. 112-113.

⁶ C h l u s k a, *Polityka rachunkowości*, s. 43.

⁷ Ustawa o rachunkowości i sprawozdawczości (18.10.1994, Nr 3321-XII z późn. zm.).

⁸ Uchwała Ministerstwa Finansów Republiki Białoruś z 17 kwietnia 2002, nr 62 w sprawie zatwierdzenia instrukcji „Polityka rachunkowości organizacji” (z późn. zm.).

W artykule wykorzystano analizę literatury przedmiotu, zapisy ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości⁹ (dalej: polska ustawa o rachunkowości), przepisy białoruskiego prawa bilansowego i Międzynarodowych Standardów Rachunkowości¹⁰ (dalej: MSR), co umożliwiło dokonanie porównania ujęcia polityki rachunkowości w polskim i białoruskim prawie bilansowym.

1. BIAŁORUSKIE PRAWO BILANSOWE

Prawo bilansowe w Republice Białoruś stanowią ustawa o rachunkowości i sprawozdawczości (18.10.1994, nr 3321-XII z późn. zm.) oraz kilkadziesiąt innych aktów prawnych: uchwały Rady Ministrów, normatywne akty prawne Ministerstwa Finansów, dekrety Prezydenta. Treść obowiązujących aktów prawnych publikuje Ministerstwo Finansów na swojej stronie internetowej¹¹.

Ewidencja księgową prowadzona przez białoruskie podmioty jest w dużej mierze tożsama z ewidencją na potrzeby prawa podatkowego. Zasady ujęcia kosztów i przychodów na potrzeby bilansowe i podatkowe, a także zasady wyceny aktywów i pasywów są takie same. Polityka rachunkowości zawiera rozwiązania dotyczące zarówno ewidencji księgowej, jak i ewidencji na potrzeby podatkowe. W polityce rachunkowości białoruskich jednostek muszą znaleźć się zasady rozliczania naliczonego przy zakupach podatku od towarów i usług w zakresie, w jakim przypisy podatkowe pozostawiają jednostkom możliwość dokonania wyboru – metoda odrębnej ewidencji bądź metoda rozliczania proporcją¹².

Ustawa o rachunkowości i sprawozdawczości określa prawne i metodologiczne podstawy organizacji i prowadzenia rachunkowości, ustala wymogi w zakresie sporządzania i prezentacji sprawozdań finansowych, ustala odpowiedzialność kierownika jednostki oraz głównego księgowego za realizację obo-

⁹ Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (tekst jedn.: Dz.U. 2009, Nr 152, poz. 1223 z późn. zm.).

¹⁰ Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1126/2008 z dnia 3 listopada 2008 r. przyjmujące określone międzynarodowe standardy rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady (Dz. Urz. UE PL L320, 29.11.2008 z późn. zm.).

¹¹ <http://www.minfin.gov.by/rmenu/business-accounting/buhuchet/standards/>

¹² Rozdział 12, art. 107 Kodeksu Podatkowego Republiki Białoruś (część szczegółowa) z 29.12.2009, nr 71-3 z późn. zm., Podatek od towarów i usług.

wiązków wynikających z ustawy. Białoruska ustawa o rachunkowości i sprawozdawczości ma na celu zapewnienie ujednoczenia prowadzonej ewidencji aktywów, pasywów i operacji gospodarczych we wszystkich organizacjach, porównywalność informacji księgowych różnych organizacji, wiarygodność informacji księgowych każdej organizacji¹³. W tym celu przepisy wprowadzają standardowy plan kont, który stanowi systematyczny wykaz kont syntetycznych i analitycznych. Organizacje opracowują własny zakładowy plan kont, który bazuje na standardowym planie kont oraz uwzględnia specyfikę prowadzonej działalności. Ustawa określa główne ramy prowadzenia rachunkowości w organizacjach, szczegółowe zasady prowadzenia rachunkowości i sporządzania sprawozdań finansowych są zawarte w licznych aktach wykonawczych.

Do najważniejszych aktów wykonawczych należy zaliczyć: uchwałę Ministerstwa Finansów w sprawie ustanowienia standardowego planu kont, zatwierdzenia instrukcji w sprawie stosowania standardowego planu kont (29.06.2011, nr 50), uchwałę Ministerstwa Finansów w sprawie ustalenia formy sprawozdań finansowych, zatwierdzenia instrukcji w sprawie procedury sporządzania sprawozdań finansowych (31.10.2011, nr 111) oraz uchwałę Ministerstwa Finansów w sprawie zatwierdzenia instrukcji o rachunkowości przychodów i kosztów (30.09.2011, nr 102).

Uchwała w sprawie standardowego planu kont zawiera obligatoryjny wykaz kont syntetycznych i analitycznych, przedstawia wykaz operacji na tych kontach dla przedsiębiorstw, z wyłączeniem banków, instytucji finansowych, podmiotów budżetowych, opisuje sposób ewidencji typowych operacji gospodarczych z uwzględnieniem zasady podwójnego zapisu (wskazując konto korespondencyjne). Kierownik jednostki zatwierdza plan kont obowiązujący w danej jednostce gospodarczej, bazując na standardowym planie kont, włączając do niego konieczne konta analityczne, pozabilansowe¹⁴. W razie konieczności jednostka gospodarcza może wprowadzić nowe konta syntetyczne w uzgodnieniu z Ministerstwem Finansów Republiki Białoruś wykorzystując wolne numery kont¹⁵.

Uchwała Ministerstwa Finansów w sprawie ustalenia formy sprawozdań finansowych, zatwierdzenia instrukcji w sprawie procedury sporządzania spr-

¹³ Art. 3 białoruskiej ustawy o rachunkowości i sprawozdawczości (18.10.1994, nr 3321-XII z późn. zm.).

¹⁴ Rozdział 1 pkt 3 instrukcji w sprawie stosowania standardowego planu kont w Uchwale Ministerstwa Finansów w sprawie ustanowienia standardowego planu kont, zatwierdzenia instrukcji w sprawie stosowania standardowego planu kont (29.06.2011, nr 50).

¹⁵ Tamże.

wozdań finansowych wprowadza wzory sprawozdań finansowych oraz omawia zasady wypełniania poszczególnych ich pozycji:

- bilansu,
- rachunku zysków i strat,
- informacji o zmianach w kapitałach,
- rachunku przepływów pieniężnych,
- sprawozdania z celowego wykorzystania otrzymanych środków,
- informacji dodatkowej.

Zawartość informacyjna białoruskiego bilansu jest zbliżona do polskiego bilansu. Aktywa dzielone są na aktywa długoterminowe i krótkoterminowe. W aktywach długoterminowych, podobnie jak w polskim bilansie w aktywach trwałych, znajdują się środki trwałe, wartości niematerialne i prawne, inwestycje długoterminowe, należności długoterminowe, aktywa z tytułu odroczonego podatku dochodowego, pozostałe aktywa długoterminowe. W aktywach krótkoterminowych, podobnie jak w polskim bilansie w aktywach obrotowych, są wykazywane następujące pozycje: zapasy, długoterminowe aktywa przeznaczone do sprzedaży, koszty rozliczane w czasie, należności krótkoterminowe, inwestycje krótkoterminowe, środki pieniężne i ekwiwalenty, pozostałe aktywa krótkoterminowe. Pasywa są dzielone na kapitały własne, zobowiązania długoterminowe, zobowiązania krótkoterminowe. Kapitał własny w białoruskim bilansie zawiera niemal identyczne pozycje, jak w polskim bilansie, ale dodatkowo zawiera pozycję „celowe finansowanie”. W ramach pozycji długoterminowych zobowiązań znajdują się nie tylko pozycje zobowiązań podobne jak w polskim bilansie (kredyty, pożyczki), ale również rezerwy, rezerwy z tytułu odroczonego podatku dochodowego i rozliczenia międzyokresowe przychodów. Znajduje się również pozycja długoterminowe zobowiązania z tytułu umów leasingowych. W krótkoterminowych zobowiązaniach znajdują się krótkoterminowe kredyty i pożyczki, krótkoterminowa część długoterminowych kredytów i pożyczek, zobowiązania krótkoterminowe wobec dostawców, pracowników, z tytułu podatków, ubezpieczeń społecznych, leasingów, wobec właścicieli, z tytułu otrzymanych zaliczek na dostawę, rezerwy, rozliczenia międzyokresowe przychodów.

Na Białorusi podmioty sporządzają rachunek zysków i strat w jednej możliwej wersji, która najbardziej jest zbliżona do znanej nam wersji kalkulacyjnej. Rachunek zawiera działalność operacyjną, pozostałe przychody i koszty operacyjne, działalność inwestycyjną, finansową, pozostałe przychody i koszty, podatek dochodowy, zmianę odroczonego podatku dochodowego dotyczącego podatkowych aktywów i zobowiązań, inne podatki potrącane z zysku. Po pozycji

zysk/strata netto są zawarte informacje o wyniku z aktualizacji wyceny aktywów długoterminowych oraz innych pozycjach niewliczanych do zysku/straty netto. Rachunek zawiera również informację o zysku/stracie na jedną akcję.

Rachunek przepływów pieniężnych jest sporządzany tylko metodą bezpośrednią, składa się z przepływów z działalności operacyjnej, inwestycyjnej i finansowej. W ostatniej części rachunek przepływów pieniężnych oprócz informacji na temat stanu środków pieniężnych i ich ekwiwalentów na początek i na koniec okresu zawiera wiersz: „wpływ zmian kursu walut obcych w stosunku do rubla białoruskiego”.

Sprawozdanie z celowego wykorzystania otrzymanych środków sporządzają organizacje non-profit. Sprawozdanie to zawiera dwie części – wpływy i wydatki środków oraz stan środków na początek i koniec roku.

Uchwała Ministerstwa Finansów w sprawie ustalenia formy sprawozdań finansowych wskazuje powiązania pomiędzy odpowiednimi kontami z obligatoryjnego planu kont a konkretnymi pozycjami sprawozdań finansowych.

Uchwała Ministerstwa Finansów w sprawie zatwierdzenia instrukcji o rachunkowości przychodów i kosztów wprowadza definicje kosztów i przychodów, ich klasyfikacje w zależności od rodzaju działalności (bieżąca, inwestycyjna, finansowa, pozostała), określa moment ujęcia w ewidencji kosztów i przychodów, zasady tworzenia odpisów aktualizujących należności.

Białoruskie jednostki mogą wybrać jedną z dwóch metod ujęcia przychodów – metodę memoriałową bądź metodę kasową¹⁶. Wybrana metoda jest zapisywana w polityce rachunkowości.

Przychody są ujmowane według zasady memoriałowej w momencie wydania produktów, towarów, wykonania usług według następujących warunków¹⁷:

- w przypadku sprzedaży produktów i towarów – na nabywcę są przeniesione ryzyka i korzyści wynikające z prawa własności produktów, towarów;
- w przypadku sprzedaży usług – stopień gotowości i kompletności robót i usług na dzień ujęcia w sprawozdaniu może być określony;
- można ustalić kwotę przychodów;
- operacja gospodarcza spowoduje przysporzenie korzyści ekonomicznych organizacji;

¹⁶ Rozdział 3 i 4 instrukcji o rachunkowości przychodów i kosztów w Uchwale Ministerstwa Finansów w sprawie zatwierdzenia instrukcji o rachunkowości przychodów i kosztów (30.09.2011, nr 102).

¹⁷ Rozdział 3 pkt 17-18 instrukcji (30.09.2011).

– można ustalić koszty poniesione w związku z operacją gospodarczą.

Według metody kasowej, przychody ze sprzedaży produktów, towarów, usług i inne ujmowane są w księgach w momencie zapłaty za dostarczone produkty, towary, roboty i usługi¹⁸.

Koszty są ujmowane w okresie obrachunkowym, w którym uzyskano odpowiadające im przychody, niezależnie od daty zapłaty¹⁹. Koszty, które nie da się wprost odnieść na przychody konkretnego okresu, ujmowane są w okresie sprawozdawczym, w którym zostały poniesione²⁰.

W 2010 r. Ministerstwo Finansów Republiki Białoruś podjęło prace nad zmianą prawa bilansowego, zbliżając krajowe regulacje do Międzynarodowych Standardów Rachunkowości. Został opracowany projekt zmian ustawy o rachunkowości i sprawozdawczości. W uzasadnieniu do projektu zmian wskazano konieczność dostosowania przepisów do Międzynarodowych Standardów Rachunkowości, w celu stworzenia korzystnych warunków dla potencjalnych inwestorów.

Aby zapewnić jednolitość terminologii, w projekcie zmian znalazły się takie podstawowe pojęcia, jak: „wartości szacunkowe”, „profesjonalny osąd”, „użytkownicy sprawozdawczości”, „korzyści ekonomiczne”, a także doprecyzowano takie pojęcia, jak: „aktywa”, „zobowiązania”, „kapitał własny”, „przychody”, „rozchody”, „sprawozdawczość finansowa”, „polityka rachunkowości”.

2. POLITYKA RACHUNKOWOŚCI W BIAŁORUSKIM PRAWIE BILANSOWYM

Zagadnienie polityki rachunkowości w białoruskim prawie bilansowym jest zawarte w ustawie o rachunkowości i sprawozdawczości oraz w Uchwale Ministerstwa Finansów Republiki Białoruś z 17 kwietnia 2002, nr 62 w sprawie zatwierdzenia instrukcji „Polityka rachunkowości organizacji” (z późn. zm.).

Artykuł 2 białoruskiej ustawy o rachunkowości i sprawozdawczości zawiera definicje pojęć, m.in. polityki rachunkowości. W myśl art. 2 tej ustawy, polityka

¹⁸ Rozdział 4 pkt 30 instrukcji (30.09.2011).

¹⁹ Rozdział 5 pkt 32 instrukcji (30.09.2011).

²⁰ Tamże.

rachunkowości stanowi zbiór technik i metod rachunkowości stosowanych przez organizację.

W myśl art. 6 białoruskiej ustawy o rachunkowości i sprawozdawczości prowadzenie rachunkowości w organizacjach powinno być zgodne z polityką rachunkowości, która jest tworzona na podstawie przepisów prawa i zatwierdzana przez kierownika jednostki. Politykę rachunkowości ustanawia się odpowiednim dokumentem (uchwałą, decyzją, zarządzeniem, innym dokumentem)²¹.

Jednostki samodzielnie tworzą politykę rachunkowości, biorąc pod uwagę strukturę organizacji, specyfikę branży.

Polityka rachunkowości obejmuje²²:

- opis przyjętych metod i technik rachunkowości;
- zakładowy plan kont;
- przyjęte przez jednostkę samodzielnie opracowane i zatwierdzone wzory dokumentów pierwotnych (w przypadku braku wzorów określonych w przepisach prawa);
- stosowane w jednostce rejestry księgowo;
- schemat obiegu dokumentów.

Część dokumentów pierwotnych jest wystawiana na formularzach, których wzory są zatwierdzone przez Ministerstwo Finansów Republiki Białoruś, Bank Narodowy bądź inne organy państwowe podległe Radzie Ministrów. W sytuacji, jeśli nie ma określonych wzorów bądź informacje w nich zawarte są niewystarczające, jednostki samodzielnie opracowują i przyjmują do stosowania dokumenty, które powinny zawierać następujące elementy²³:

- rodzaj, numer dokumentu, data i miejsce jego wystawienia,
- treść i podstawa przeprowadzenia operacji gospodarczej, wymiar ilościowy i pieniężny,
- stanowiska osób odpowiedzialnych za przeprowadzenie operacji gospodarczej, nazwiska, inicjały i podpisy.

Tworzenie polityki rachunkowości musi być oparte na²⁴:

- odrębnej ewidencji aktywów i zobowiązań jednostki od aktywów i zobowiązań innych podmiotów,

²¹ Rozdział 2 pkt 13 instrukcji „Polityka rachunkowości organizacji” w Uchwale Ministerstwa Finansów Republiki Białoruś z 17.04.2002, nr 62 w sprawie zatwierdzenia instrukcji „Polityka rachunkowości organizacji” (z późn. zm.).

²² Art. 6 ustawy (18.10.1994), rozdział 2 pkt 7 instrukcji (7.04.2002).

²³ Art. 9 ustawy (18.10.1994).

²⁴ Art. 6 ustawy (18.10.1994), rozdział 2 pkt 8 instrukcji (17.04.2002).

- zasadzie kontynuacji działalności,
- kolejności stosowania polityki rachunkowości,
- odniesienie operacji gospodarczych do odpowiednich okresów (zasada memoriałowa).

Polityka rachunkowości jednostki musi spełniać wymogi kompletności, ostrożności, wyższości treści nad formą, spójności i racjonalności²⁵.

Przyjętą politykę rachunkowości jednostka powinna stosować konsekwentnie w kolejnych latach obrotowych²⁶.

Zdarzenia gospodarcze należy odnosić do okresu rozliczeniowego, w którym miały miejsce niezależnie od faktycznego otrzymania bądź wypłaty środków pieniężnych²⁷.

Wprowadzanie zmian w polityce rachunkowości zostało uregulowane zarówno w ustawie, jak i Uchwale Ministerstwa Finansów Republiki Białoruś z 17 kwietnia 2002, nr 62 w sprawie zatwierdzenia instrukcji „Polityka rachunkowości organizacji” (z późn. zm.). Zmiany w polityce rachunkowości organizacji należy wprowadzać od początku roku obrotowego, w celu zapewnienia porównywalności danych rachunkowych, zmiany powinny być uzasadnione i odpowiednio udokumentowane uchwałą kierownika jednostki²⁸. W związku z tym, iż dla wszystkich białoruskich podmiotów rok obrotowy stanowi zawsze rok kalendarzowy, zmienione zasady wprowadzone w polityce rachunkowości są stosowane od pierwszego stycznia następnego roku. Dotyczy to również wszystkich filii i oddziałów organizacji.

Ustawa określa sytuacje, w których jednostki mogą wprowadzać zmiany w polityce rachunkowości²⁹:

- reorganizacja jednostki (np. połączenie, podział, przekształcenie),
- zmiany w przepisach prawa,
- zmiany warunków prowadzenia działalności.

Zmiany w polityce rachunkowości mające istotny wpływ na sytuację finansową, ruch środków pieniężnych, wyniki finansowe organizacji należy określić w ujęciu pieniężnym na dzień, na który zmiany te znajdują zastosowanie w prowadzeniu rachunkowości³⁰.

²⁵ Art. 6 ustawy (18.10.1994), rozdział 2 pkt 9 instrukcji (17.04.2002).

²⁶ Rozdział 2 pkt 10 instrukcji (17.04.2002).

²⁷ Art. 8 ustawy (18.10.1994), rozdział 2 pkt 11 instrukcji (17.04.2002).

²⁸ Art. 6 ustawy (18.10.1994).

²⁹ Tamże.

³⁰ Rozdział 2 pkt 20 instrukcji (17.04.2002).

Zmiany w polityce rachunkowości mające istotny wpływ na wyniki finansowe, należy ujawnić w sprawozdaniu finansowym w informacji dodatkowej³¹.

Przedstawicielstwa zagranicznych organizacji na terytorium Republiki Białoruś mogą opracowywać swoją politykę rachunkowości, opartą na zasadach określonych w kraju tych organizacji, jeśli te zasady nie są sprzeczne z międzynarodowymi standardami rachunkowości i sprawozdawczości, a także ustawodawstwem Republiki Białoruś³².

Nowo powstałe jednostki opracowują politykę rachunkowości przed pierwszą publikacją sprawozdań finansowych, ale nie później niż 90 dni od daty rejestracji³³.

Jednostka w sprawozdaniu finansowym powinna ujawnić zasady określone w polityce rachunkowości, mające znaczący wpływ na ocenę danych zawartych w sprawozdaniu, i podejmowanie decyzji przez zainteresowanych użytkowników sprawozdań finansowych³⁴.

W sprawozdaniu należy ujawnić następujące zasady rachunkowości: metody wyceny środków trwałych, wartości niematerialnych i prawnych, innych składników aktywów, zapasów produktów gotowych, towarów, produkcji w toku, zasady ustalania przychodów ze sprzedaży produktów, towarów, usług i innych³⁵.

Istotne zasady rachunkowości należy ujawniać w informacji dodatkowej w sprawozdaniu rocznym, natomiast w sprawozdaniach okresowych (miesięcznych, kwartalnych) zasad tych można nie ujawniać pod warunkiem, iż one nie uległy zmianie w porównaniu z informacjami zawartymi w ostatnim rocznym sprawozdaniu finansowym³⁶.

Obligatoryjnym elementem polityki rachunkowości jest schemat obiegu dokumentów. Schemat opracowuje główny księgowy, a kierownik jednostki zatwierdza go uchwałą bądź innym dokumentem³⁷.

Schemat powinien ustanowić w organizacji racjonalny obieg dokumentów, a także przewidzieć optymalną liczbę jednostek i działów, przez które przechodzi

³¹ Rozdział 2 pkt 21-22 instrukcji (17.04.2002).

³² Art. 6 ustawy (18.10.1994).

³³ Rozdział 2 pkt 14 instrukcji (17.04.2002).

³⁴ Rozdział 2 pkt 15 instrukcji (17.04.2002).

³⁵ Rozdział 2 pkt 16 instrukcji (17.04.2002).

³⁶ Rozdział 2 pkt 17 instrukcji (17.04.2002).

³⁷ Rozdział 2 pkt 24 instrukcji (17.04.2002).

każdy dokument pierwotny (źródłowy), określić minimalny czas, w którym dokument będzie przebywać w poszczególnych działach³⁸.

3. POLITYKA RACHUNKOWOŚCI W POLSKIM PRAWIE BILANSOWYM

Zagadnienie polityki rachunkowości zostało uregulowane w polskiej ustawie o rachunkowości³⁹ oraz w Krajowym Standardzie Rachunkowości nr 7: „Zmiany zasad (polityki) rachunkowości, wartości szacunkowych, poprawianie błędów, zdarzenia następujące po dniu bilansowym – ujęcie i prezentacja”⁴⁰. Jednostki obowiązane są stosować przyjęte zasady (politykę) rachunkowości, rzetelnie i jasno przedstawiając sytuację majątkową i finansową oraz wynik finansowy (zasada wiernego obrazu)⁴¹.

W myśl art. 3 ust. 1 pkt 11 ustawy o rachunkowości, przez przyjęte zasady (politykę) rachunkowości rozumie się wybrane i stosowane przez jednostkę rozwiązania dopuszczone ustawą, w tym także określone w MSR, zapewniające wymaganą jakość sprawozdań finansowych.

Jednostki gospodarcze powinny posiadać dokumentację opisującą w języku polskim przyjęte przez nią zasady (politykę) rachunkowości, a w szczególności dotyczące⁴²:

- 1) określenia roku obrotowego i wchodzących w jego skład okresów sprawozdawczych;
- 2) metod wyceny aktywów i pasywów oraz ustalania wyniku finansowego;
- 3) sposobu prowadzenia ksiąg rachunkowych, w tym co najmniej:
 - a) zakładowego planu kont, ustalającego wykaz kont księgi głównej, przyjęte zasady klasyfikacji zdarzeń, zasady prowadzenia kont ksiąg pomocniczych oraz ich powiązania z kontami księgi głównej,

³⁸ Rozdział 2 pkt 25 instrukcji (17.04.2002).

³⁹ Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (tekst jedn.: Dz.U. 2009, Nr 152, poz. 1223 z późn. zm.).

⁴⁰ Krajowy Standard Rachunkowości nr 7: „Zmiany zasad (polityki) rachunkowości, wartości szacunkowych, poprawianie błędów, zdarzenia następujące po dniu bilansowym – ujęcie i prezentacja”, <http://www.mf.gov.pl/dokument.php?const=1&dzial=74&id=17731&typ=news>

⁴¹ Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, art. 4 ust. 1.

⁴² Tamże, art. 10 ust. 1.

b) wykazu ksiąg rachunkowych, a przy prowadzeniu ksiąg rachunkowych przy użyciu komputera – wykazu zbiorów danych tworzących księgi rachunkowe na komputerowych nośnikach danych z określeniem ich struktury, wzajemnych powiązań oraz ich funkcji w organizacji całości ksiąg rachunkowych i w procesach przetwarzania danych,

c) opisu systemu przetwarzania danych, a przy prowadzeniu ksiąg rachunkowych przy użyciu komputera – opisu systemu informatycznego, zawierającego wykaz programów, procedur lub funkcji, w zależności od struktury oprogramowania, wraz z opisem algorytmów i parametrów oraz programowych zasad ochrony danych, w tym w szczególności metod zabezpieczenia dostępu do danych i systemu ich przetwarzania, a ponadto określenie wersji oprogramowania i daty rozpoczęcia jego eksploatacji;

4) systemu służącego ochronie danych i ich zbiorów, w tym dowodów księgowych, ksiąg rachunkowych i innych dokumentów stanowiących podstawę dokonanych w nich zapisów.

Jednostki gospodarcze w ramach polityki rachunkowości mogą dokonać wyboru roku obrotowego, jako roku kalendarzowego lub innego okresu trwającego 12 kolejnych pełnych miesięcy kalendarzowych (art. 3 ust. 1 pkt 9 ustawy o rachunkowości).

W ramach polityki rachunkowości jednostki określają stosowaną wersję rachunku zysków i strat (kalkulacyjna lub porównawcza) oraz rachunku przepływów pieniężnych (bezpośrednia czy pośrednia).

Jednostki w ramach polityki rachunkowości dokonują wyboru metod wyceny aktywów i pasywów oraz ustalania wyniku finansowego. W artykule przedstawiono najczęściej stosowane przez jednostki obszary wyboru.

W ramach polityki rachunkowości jednostki mogą dokonać wyboru zasad wyceny zapasów. Jednostki mogą ujmować na dzień nabycia lub powstania składniki rzeczowych aktywów obrotowych zgodnie z zasadą zawartą w art. 29 ust. 11 ustawy o rachunkowości – według cen nabycia lub kosztów wytworzenia, jednakże dla niektórych grup zapasów jednostki mogą zastosować uproszczenia zawarte w art. 34 ust. 1 – towary i materiały wyceniać według cen zakupu, a koszty zakupu odnosić w koszty okresu, produkty w toku produkcji w wysokości bezpośrednich kosztów wytworzenia lub tylko materiałów bezpośrednich bądź nie wyceniać ich w ogóle, jeżeli nie zniekształca to stanu aktywów oraz wyniku finansowego jednostki.

Jednostki produkcyjne w ramach przyjętej polityki rachunkowości powinny określić sposób ustalania poziomu wykorzystania zdolności produkcyjnych (art.

28 ust. 3). Poziom ten jest istotny przy doliczaniu kosztów pośrednich do kosztów bezpośrednich na potrzeby ustalania kosztu wytworzenia produktu.

Jednostki, w których występuje niezbędne, długotrwałe przygotowanie towaru lub produktu do sprzedaży bądź długi okres wytwarzania produktu, w swojej polityce rachunkowości mogą dokonać wyboru rozwiązania polegającego na zwiększeniu kosztu wytworzenia o koszty obsługi zobowiązań zaciągniętych w celu finansowania zapasu towarów lub produktów w okresie ich przygotowania do sprzedaży bądź wytworzenia i związanych z nimi różnic kursowych, pomniejszone o przychody z tego tytułu (art. 28 ust. 4 ustawy o rachunkowości).

W ramach polityki rachunkowości jednostki mogą dokonać wyboru metody ustalania wartości rozchodu rzeczowych składników aktywów obrotowych wśród metod określonych w art. 34 ust. 4 ustawy o rachunkowości (według cen przeciętnych, według zasady pierwsze weszło – pierwsze wyszło, według zasady ostatnie weszło – pierwsze wyszło, w drodze szczegółowej identyfikacji).

W przypadku wykonywania długoterminowych usług, w tym budowlanych, jednostki w polityce rachunkowości dokonują wyboru metody ustalania stopnia zaawansowania usługi zgodnie z art. 34a ustawy o rachunkowości (jako udział kosztów poniesionych od dnia zawarcia umowy do dnia ustalenia przychodu w całkowitych kosztach wykonania usługi, jako liczba przepracowanych godzin bezpośrednich wykonania usługi, na podstawie obmiaru wykonanych prac, inną metodą, jeżeli wyrażają w sposób wiarygodny stopień zaawansowania usługi).

W polityce rachunkowości powinna zostać podjęta decyzja o stosowaniu jednej z określonych w art. 17 ust. 2 ustawy o rachunkowości metod prowadzenia kont ksiąg pomocniczych dla rzeczowych składników aktywów obrotowych:

- ewidencja ilościowo-wartościowa;
- ewidencja ilościowa obrotów i stanów, prowadzona dla poszczególnych składników lub ich jednorodnych grup wyłącznie w jednostkach naturalnych, a na koniec okresu sprawozdawczego wycena wartościowa dokonana na podstawie danych rzeczowych;
- ewidencja wartościowa obrotów i stanów towarów oraz opakowań, prowadzona dla punktów obrotu detalicznego lub miejsc składowania, której przedmiotem zapisów są tylko przychody, rozchody i stany całego zapasu;
- odpisywanie w koszty wartości materiałów i towarów na dzień ich zakupu lub produktów gotowych w momencie ich wytworzenia, połączone z ustalaniem stanu tych składników aktywów i jego wyceny oraz korektą kosztów o wartość tego stanu, nie później niż na dzień bilansowy.

W ramach polityki rachunkowości mniejsze podmioty, tj. niepodlegające obowiązkowi badania i ogłaszania w myśl art. 64 ust. 1 ustawy o rachunkowości, określają, czy stosują uproszczenia dopuszczone dla takich podmiotów w ustawie. Takie podmioty mogą ustalać koszt wytworzenia produktu, doliczając do kosztów bezpośrednich koszty pośrednie związane z wytworzeniem tego produktu, niezależnie od poziomu wykorzystania zdolności produkcyjnych (art. 28 ust. 4a). Mniejsze podmioty mogą również kwalifikować umowy leasingowe według zasad określonych w przepisach podatkowych (art. 3 ust. 6 ustawy o rachunkowości), mogą odstąpić od ustalania aktywów i rezerw z tytułu odroczonego podatku dochodowego (art. 37 ust. 10).

W ramach polityki rachunkowości jednostki powinny ustalić zasady wyceny:

- nieruchomości oraz wartości niematerialnych i prawnych zaliczanych do inwestycji – według zasad stosowanych do środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych lub według ceny rynkowej bądź inaczej określonej wartości godziwej (art. 28 ust. 1 pkt 1a ustawy o rachunkowości);

- udziały w innych jednostkach oraz inwestycje zaliczone do aktywów trwałych inne niż nieruchomości oraz wartości niematerialne i prawne – według ceny nabycia pomniejszonej o odpisy z tytułu trwałej utraty wartości lub według wartości godziwej albo skorygowanej ceny nabycia – jeżeli dla danego składnika aktywów został określony termin wymagalności (art. 28 ust. 1 pkt 3 ustawy o rachunkowości);

- inwestycji krótkoterminowych – według ceny (wartości) rynkowej albo według ceny nabycia lub ceny (wartości) rynkowej, zależnie od tego, która z nich jest niższa, albo według skorygowanej ceny nabycia – jeżeli dla danego składnika aktywów został określony termin wymagalności, a krótkoterminowe inwestycje, dla których nie istnieje aktywny rynek, w inny sposób określonej wartości godziwej (art. 28 ust. 1 pkt 5 ustawy o rachunkowości);

- należności i udzielonych pożyczek zaliczonych do aktywów finansowych – według skorygowanej ceny nabycia, a jeżeli jednostka przeznaczą je do sprzedaży w okresie do trzech miesięcy, to według wartości rynkowej lub inaczej określonej wartości godziwej (art. 28 ust. 1 pkt 7a ustawy o rachunkowości);

- zobowiązania finansowe – w kwocie wymagającej zapłaty bądź według skorygowanej ceny nabycia, a jeżeli jednostka przeznaczą je do sprzedaży w okresie do trzech miesięcy, to według wartości rynkowej lub inaczej określonej wartości godziwej (art. 28 ust. 1 pkt 8 i 8a ustawy o rachunkowości).

W ramach polityki rachunkowości jednostki powinny określić zasady ustalania okresu amortyzacji i rocznej stawki amortyzacyjnej środków trwałych i wartości

niematerialnych i prawnych z uwzględnieniem okresu ich ekonomicznej użyteczności (art. 32 ust. 2 ustawy o rachunkowości).

Jednostki w ramach polityki rachunkowości samodzielnie określają próg do kwalifikowania niskocennych środków trwałych oraz uproszczone zasady ewidencji tych środków (art. 32 ust. 6 oraz art. 33 ust. 1 ustawy o rachunkowości). Jednostki mogą zastosować następujące rozwiązania:

- dokonywanie zbiorczych odpisów dla grup środków zbliżonych rodzajem i przeznaczeniem;
- przyjęcie na stan środków trwałych i jednorazowa amortyzacja;
- nieprzyjmowanie na stan środków trwałych, lecz jednorazowe odniesienie niskocennych składników majątkowych w koszty zużycia materiałów i energii (w takiej sytuacji jednostki mogą wprowadzić te składniki do ewidencji wyposażenia).

Konstruując politykę rachunkowości, jednostki powinny stosować nadrzędne zasady określone w ustawie o rachunkowości.

W myśl art. 5 ust. 1 ustawy o rachunkowości, przyjęte zasady (politykę) rachunkowości należy stosować w sposób ciągły, dokonując w kolejnych latach obrotowych jednakowego grupowania operacji gospodarczych, wyceny aktywów i pasywów, w tym także dokonywania odpisów amortyzacyjnych lub umorzeniowych, ustalania wyniku finansowego i sporządzania sprawozdań finansowych tak, aby za kolejne lata informacje z nich wynikające były porównywalne (zasada ciągłości). Wykazane w księgach rachunkowych na dzień ich zamknięcia stany aktywów i pasywów należy ująć w tej samej wysokości, w otwartych na następny rok obrotowy księgach rachunkowych.

Przy stosowaniu przyjętych zasad (polityki) rachunkowości przyjmuje się założenie, że jednostka będzie kontynuowała w dającej się przewidzieć przyszłości działalność w nie zmniejszonym istotnie zakresie, bez postawienia jej w stan likwidacji lub upadłości, chyba że jest to niezgodne ze stanem faktycznym lub prawnym (zasada kontynuacji działalności)⁴³.

Art. 6 ust. 1 ustawy o rachunkowości ustanawia zasadę memoriałową, która polega na tym, że w księgach rachunkowych jednostki należy ująć wszystkie osiągnięte, przypadające na jej rzecz przychody i obciążające ją koszty związane z tymi przychodami, dotyczące danego roku obrotowego, niezależnie od terminu ich zapłaty.

⁴³ Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, art. 5 ust. 2.

W art. 6 ust. 2 ustawy o rachunkowości określona jest zasada współmierności kosztów i przychodów, która nakazuje – dla zapewnienia współmierności przychodów i związanych z nimi kosztów do aktywów lub pasywów danego okresu sprawozdawczego – zaliczyć koszty lub przychody dotyczące przyszłych okresów oraz przypadające na ten okres sprawozdawczy koszty, które jeszcze nie zostały poniesione.

W myśl art. 8 ust. 1 ustawy o rachunkowości, określając zasady (politykę) rachunkowości należy zapewnić wyodrębnienie w rachunkowości wszystkich zdarzeń istotnych do oceny sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego jednostki, przy zachowaniu zasady ostrożności.

W art. 4 ust. 4 ustawy o rachunkowości zawarta jest zasada istotności, według której jednostka może w ramach przyjętych zasad (polityki) rachunkowości stosować uproszczenia, jeżeli nie wywiera to istotnie ujemnego wpływu na realizację obowiązku przedstawienia rzetelnie i jasno sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego. Poziom istotności i sposób jego określenia powinny stanowić element zasad (polityki) rachunkowości jednostki⁴⁴.

W art. 4 ust. 2 ustawy o rachunkowości zawarta jest zasada wyższości treści nad formą, polegająca na tym, że zdarzenia, w tym operacje gospodarcze, ujmuje się w księgach rachunkowych i wykazuje w sprawozdaniu finansowym zgodnie z ich treścią ekonomiczną.

Polska ustawa o rachunkowości przewiduje możliwość wprowadzenia zmian w polityce rachunkowości. W celu rzetelnego i jasnego przedstawienia sytuacji jednostka może, ze skutkiem od pierwszego dnia roku obrotowego, bez względu na datę podjęcia decyzji, zmienić dotychczas stosowane rozwiązania na inne, przewidziane ustawą⁴⁵. Zmiana dotychczas stosowanych rozwiązań wymaga również określenia w informacji dodatkowej wpływu tych zmian na sprawozdania finansowe wymagane innymi przepisami prawa, jeżeli zostały one sporządzone za okres, w którym powyższe rozwiązania uległy zmianie⁴⁶. W takim przypadku należy w sprawozdaniu finansowym jednostki za rok obrotowy, w którym zmiany te nastąpiły, podać przyczyny tych zmian, określić liczbowo ich wpływ na wynik

⁴⁴ M. W r o n a, *Ujęcie w księgach rachunkowych skutków kontroli skarbowej dotyczącej lat ubiegłych*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Rada Naukowa 2011, nr 60, s. 332.

⁴⁵ Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, art. 5 ust. 2.

⁴⁶ Tamże.

finansowy oraz zapewnić porównywalność danych sprawozdania finansowego dotyczących roku poprzedzającego rok obrotowy, w którym dokonano zmian⁴⁷.

W myśl art. 10 ust. 3 ustawy o rachunkowości w sprawach nieuregulowanych przepisami ustawy, przyjmując zasady (politykę) rachunkowości, jednostki mogą stosować krajowe standardy rachunkowości wydane przez Komitet Standardów Rachunkowości, a w przypadku ich braku jednostki mogą stosować Międzynarodowe Standardy Rachunkowości.

PODSUMOWANIE

Analiza ujęcia polityki rachunkowości w polskim i białoruskim prawie bilansowym wskazuje na różnice i podobieństwa.

Definicja i cel stosowania polityki rachunkowości są zbliżone.

Zakres polityki rachunkowości według białoruskich przepisów obejmuje przyjęte przez jednostkę samodzielnie opracowane i zatwierdzone wzory dokumentów pierwotnych (w przypadku braku wzorów określonych w przepisach prawa) oraz schemat obiegu dokumentów. Takich elementów polityki rachunkowości nie przewiduje polska ustawa o rachunkowości, jednak jednostki mogą i wielokrotnie stosują wewnętrzne instrukcje obiegu dokumentów wraz ze schematem i wzorami dokumentów.

Zakres polityki rachunkowości według polskiej ustawy o rachunkowości obejmuje opis systemu przetwarzania danych, a przy prowadzeniu ksiąg rachunkowych przy użyciu komputera – opis systemu informatycznego, a także systemu służącego ochronie danych i ich zbiorów. Polityka rachunkowości na Białorusi nie obejmuje tych obszarów swoim zakresem.

Według białoruskich przepisów jednostki mogą wybrać memoriałową lub kasową metodę ujęcia przychodów, a wybrane rozwiązanie zapisać w polityce rachunkowości. Polskie przepisy przewidują stosowanie metody memoriałowej.

Polskie jednostki samodzielnie opracowują własny plan kont, natomiast białoruskie stosują standardowy plan kont.

⁴⁷ Tamże.

Polskie jednostki dokonują wyboru roku obrotowego jako okresu trwającego 12 kolejnych, pełnych miesięcy kalendarzowych (nie musi to być rok kalendarzowy) i zapisują w polityce rachunkowości, natomiast w białoruskim prawie bilansowym rok obrotowy stanowi rok kalendarzowy.

Polskie i białoruskie przepisy umożliwiają wprowadzenie zmian w polityce rachunkowości. Powodem zmian według polskiej ustawy o rachunkowości jest rzetelne i jasne przedstawienie sytuacji jednostki, natomiast według białoruskich przepisów zmiany w polityce rachunkowości mogą być wprowadzone tylko w trzech określonych sytuacjach: reorganizacja jednostki (np. połączenie, podział, przekształcenie), zmiany w przepisach prawa, zmiany warunków prowadzenia działalności. Na Białorusi zmiany mogą zostać wprowadzone od 1 stycznia roku następnego po zatwierdzeniu zmiany, a w Polsce ze skutkiem od pierwszego dnia roku obrotowego, bez względu na datę podjęcia decyzji.

Podsumowując, regulacje zawarte w białoruskim prawie bilansowym praktycznie eliminują politykę rachunkowości, gdyż wszystko jest rozstrzygnięte centralnie.

BIBLIOGRAFIA

- Chłuska J.: Polityka rachunkowości w Rosji i Polsce – wybrane aspekty, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Rada Naukowa 2011, nr 60.
- Gos W.: Przepływy pieniężne a polityka rachunkowości, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Rada Naukowa 2011, nr 60.
- Kodeks Podatkowy Republiki Białoruś (część szczegółowa) z 29.12.2009, nr 71-3 z późn. zm.
- Krajowy Standard Rachunkowości nr 7: „Zmiany zasad (polityki) rachunkowości, wartości szacunkowych, poprawianie błędów, zdarzenia następujące po dniu bilansowym – ujęcie i prezentacja”, <http://www.mf.gov.pl/dokumenty/ment.php?const=1&dzial=74&id=17731&typ=news>
- Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1126/2008 z dnia 3 listopada 2008 r. przyjmujące określone międzynarodowe standardy rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady (Dz. Urz. UE PL L320 z 29.11.2008 z późn. zm.).

- Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (tekst jedn.: Dz. U. 2009, Nr 152, poz. 1223 z późn. zm.).
- Ustawa o rachunkowości i sprawozdawczości (18.10.1994, Nr 3321-XII z późn. zm.).
- Uchwała Ministerstwa Finansów Republiki Białoruś z 17.04.2002, nr 62 w sprawie zatwierdzenia instrukcji „Polityka rachunkowości organizacji” (z późn. zm.).
- Uchwała Ministerstwa Finansów w sprawie ustanowienia standardowego planu kont, zatwierdzenia Instrukcji w sprawie stosowania standardowego planu kont (29.06.2011, nr 50).
- Uchwała Ministerstwa Finansów w sprawie ustalenia formy sprawozdań finansowych, zatwierdzenia instrukcji w sprawie procedury sporządzania sprawozdań finansowych (31.10.2011, nr 111).
- Uchwała Ministerstwa Finansów w sprawie zatwierdzenia Instrukcji o rachunkowości przychodów i kosztów (30.09.2011, nr 102).
- W a l i Ń s k a E.: Ujmowanie skutków polityki rachunkowości w sprawozdaniu finansowym, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Rada Naukowa 2011, nr 60.
- W r o n a M.: Ujęcie w księgach rachunkowych skutków kontroli skarbowej dotyczącej lat ubiegłych, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Rada Naukowa 2011, nr 60.

ACCOUNTING POLICY IN POLISH AND BELORUSAN LAW

Summary

Accounting policy is one of the obligatory elements of accounting law. Accounting policy is very important because it is decisive for how honestly and clearly the financial standing, performance and financial result of a business entity are presented. The article describes the rules for establishing the accounting policy in Belarus, underlining the differences between those rules and the relevant principles adopted for Poland. The analysis of the Polish and Belarusian rules of accounting policy indicates that there are many differences between them, but that there are similarities as well.

Słowa kluczowe: polityka rachunkowości, sprawozdanie finansowe, prawo bilansowe, prawo podatkowe, Międzynarodowe Standardy Rachunkowości, rok obrotowy, zasady wyceny

Key words: accounting policy, financial statement, accountancy law, tax law, International Accounting Standards, financial year, valuation rules